

PÁLYAKÉP

MÁTYÁS ANTALT, A TANÁRT, AZ ELMÉLETTÖRTÉNESET KÖSZÖNTJÜK
90. SZÜLETÉSNAJPA ALKALMÁBÓL

Nekem jutott az a megtisztelő feladat, hogy születésnapja alkalmából sok ezer tanítványa és sok száz kollégája nevében méltassam munkásságát, szóljak Mátyás Antaltól, mint tudósról, mint tanárról, és mint emberről. Életművének fényében a feladat több mint kihívás. *Roger Martin du Gard*-t egy hasonló alkalommal, arra kérték, hogy írjon *Lev Tolsztojról* egy méltatást. Így kommentálta a felkérést: „Miért nem mindjárt azt kérték, hogy írjak valamit a világmindenségről, de röviden.” Nos, a mátyás antali életműről sem könnyű röviden szólni. Nem is vállalkozom az életmű bemutatására, inkább csak néhány gondolatot szeretnék elmondani az ünnepeelt munkásságával kapcsolatban, amelyek – ha mozaikképekben is – de talán felvillantják *tudósi teljesítményét és tanári habitusát*.

MÁTYÁS ANTAL, A TUDÓS

Miközben pályájánál egyenesebb életutat elképzelni is nehéz, munkásságát olyan történelmi korszakokban fejtette ki, amelyek fejlődésvonalánál girbe-gurbábbat, kuszábbat, szaggatottabbat, kanyargósabbat még nagy fantáziával sem rajzolhatnánk. Generációjának, sőt még a következő nemzedék tagjainak az életpályái is sok esetben egyénileg is leképezték a kanyargós utat: méltóságos urakból tanár elvtársak lettek, majd ismét professzor urak, egyetemi polgárokból targoncát toló munkások, asztalosokból és villanyszerelőkben tanárok, miközben a professzor úr tudományos pályája olyan töretlen volt, mintha békeidőben működött volna. Még az a 40 hónap sem volt teljesen elvesztegetett idő a későbbi munkássága szempontjából, amit 1945 áprilisától 1948 augusztusáig szovjet lágerben töltött. Ahelyett ugyanis, hogy – mint néhány hadifogolytársa – cigaretta-papírként kezelte volna a láger könyvtárában található könyveket, ő eredeti funkciójukban forgatta őket. A nehéz munkanap után német nyelven olvasta *Marx Tőkéjét*, más hasznos olvasmány ugyanis nemigen volt a láger könyvtárában. Tudósi készülődését még az ilyen szélsőséges körülmények sem tudták megakasztani mindjárt a kezdeteknél.

A professzor úr *Tények és visszaemlékezések* című, rendkívül izgalmas és tanulságos írásában ezzel szemben számtalan példát találhatunk az egyéni sorsok nagy kanyarjaira a huszadik század viharos évtizedeiben. Ebben az írásban szerepel például, hogy a vészjósló 44-es évben a nyilasok elől betegséget színlelve elrejtőző *Erdődi-Harrach Béla* a kórházi ágyán vizsgáztatta Mátyás Antalt, a vizsgáztatót később elvitték a nyilasok. [Mátyás 2001: 18.] A háború után sem egyenesedtek ki az életpályák. Az újonnan szervezett közgazdasági egyetemen¹, amelynek *elsőként*

A köszöntés a TÁMOP-4.2.2.B-10/1-2010-0023 projekt keretében kapott támogatással jelenik meg.

¹ 1948-tól Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem, 1953-tól Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem.

kiállított diplomáját éppen Mátyás Antal vehette át, asztalosok és pedellusok oktatták ki a nagy tekintélyű professzorokat arról, hogy miként kell vizsgáztatni.

Néhány éve Máltán jártam, és eljutottam a történelem előtti idők egy csodálatos műemlékéig, amelyet időszámításunk előtt mintegy 4000 évvel, jóval a piramisok és a Stonehenge előtt építettek. Ez a kultikus hely, a világ legrégebbi temploma, hatalmas kövekből épült. Bennem is – mint minden odalátogatóban – ott motoszkált a kérdés, *hogyan volt lehetséges ezt az egyedülálló kőalkotást abban a korban összerakni.* A professzor úr életművével kapcsolatban is ugyanaz a kérdés fogalmazódik meg az emberben. *Hogyan volt lehetséges ezt az életművet abban a korban összerakni?* Miként tudott Mátyás Antal koherens munkásságot kifejteni a kutatásai számára többször kedvezőtlen, mint kedvező külső környezetben, olykor egyenesen sivatagi körülmények között?

A választ erre a kérdésre messziről kell indítani: a gyökerektől. Mátyás Antal a szülői házból és iskoláiból olyan poggyással érkezett a kutatás világába, amelyre a legnehezebb időkben is támaszkodhatott, ha erőre, kitartásra, a negatív külső hatások elleni védelemre volt szüksége. A nevelés meghatározó szerepét tehát feltétlenül meg kell említeni, osztozva *Mark Twain* véleményében, miszerint: *„Minden a nevelés. Az őszibarack egykor keserű mandula volt, a kelvirág pedig nem egyéb, mint diplomás kelkáposzta.”* [Twain 1998]² Mátyás Antal valószínűleg örökölte mérnök édesapja precizitását és lelkiismeretességét. Szerzetes tanáraitól eltanulhatta a munkaszeretetet és az önmagával szembeni igényességet, professzorától, *Heller Farkastól* pedig megkapta azt az intellektuális ösztönzést, amely felébresztette benne a kutatók legfontosabb tulajdonságát, az olthatatlan tudásszomjat, és az elkötelezettséget a közgazdaságtan iránt. A Műegyetemen díszdoktorrá avatása alkalmából tartott beszédében így számol be egyetemi tanulmányairól: *„Az első évet teljes érdektelenséget tanúsítva végeztem, amihez hozzájárult a közgazdaságtan professzorának felkészületlensége... Szerettem volna más területen folytatni egyetemi tanulmányaimat, édesapám azonban arra biztatott, hogy maradjak még egy ideig. Érdeklődésemet a közgazdaságtudomány iránt végül is elsősorban Heller Farkas tárgyai keltették fel.”* [Mátyás 2008: 35.]

Tudományos pályáját *Erdős Péter* munkatársaként kezdte a Közgazdaságtudományi Intézetben 1948-ban, rögtön a végzés után. Az egyetemen is tanító Erdős az újdonsült kutatót a magyar közgazdasági gondolat 1790-től 1948-ig terjedő történetének a feldolgozásával bízta meg. Miközben Mátyás Antal ezen dolgozott, *Heller* alapvető művére támaszkodva rávetette magát a különböző modern nyugati közgazdasági elméletek tanulmányozására, amely egész pályafutásának meghatározó kutatási programja lett. Első eredményei e tárgykörben (amely tárgykörrel később nemzetközi hírnevét is megalapozta) *Erdős Péter* jegyzetében láttak napvilágot, *Erdős* neve alatt. Ez azonban egyáltalán nem zavarta őt. A korabeli tudományos viszonyokról érzékletes képet kaphatunk Mátyás Antal díszdoktori beszéde következő mondatából: *„Nem is lett volna politikailag elfogadható, ha nevem, mint párton kívülinek a jegyzeten szerepelt volna. Büszke voltam arra, hogy az általam készített anyagot előadásain szóról szóra felolvasta.”* [Mátyás 2008: 36] A modern közgaz-

2 Az 5. fejezet mottója

daságtan megismertetésének misszióját Mátyás Antal mai szóval élve tehát „négerként” kezdte, azaz az elképzelhető legalacsonyabb tudományos „státuszban”, erről a pontról jutott több mint négy évtizeddel később 1990-ben az elérhető legmagasabb lépcsőfokra, az MTA rendes tagjainak a sorába.

1952-ben átkerült az egyetemre, mivel főnökét kizárták a pártból, és eltiltották a tanítástól. 1953-tól azonban a Nagy Imre-féle fordulat után Mátyás Antal már teljes joggal, saját nevéen taníthatta a közgazdaságtan történetét. 1963-ban *A polgári közgazdaságtan története* címmel jelent meg könyve a KJK-nál. Ez volt az első, már méreteiben is impozáns, 620 oldalas összefoglaló mű a tollából a közgazdaságtan történetéről, amely már a modern szerzőket is tartalmazta, a korábbi számtalan jegyzet és cikk, illetve az 1961-ben megjelent, a klasszikus közgazdászok tanait átfogó *rövid történet* után.

Az én évfolyamom még ebből a könyvből tanult, amely *Jevons, Menger és Wick-sell* tanait éppúgy tartalmazta, mint *Keynes*-ét, és a növekedéelméletekről szóló – *Domar* és *Harrod* nevével fémjelzett – fejezettel zárult. A könyvben viszonylag nagy terjedelemben szerepeltek a magyar közgazdasági nézetek is. Nem minden tanulás nélkül való a mai időkre annak az intellektuális csatározásnak a bemutatása, amely Magyarországon *Kossuth* és *Széchenyi* idejében a haladás erői és a visszahúzó közgazdasági megközelítések között folyt. Mátyás Antal elemzéséből megtudhatjuk, hogy ezekben a vitákban, amelyek szorosán kötődtek a korabeli társadalmi és politikai harcokhoz, a nyugati közgazdasági nézetek gyakran a visszajukra fordultak, máskor meg ellentmondó elemeket tartalmazó, tarka nézetcsoportra álltak össze. A külföldről importált közgazdasági nézetek között mindig a megfelelő előhúzva azután éppen azt a megoldást lehetett igazolni, amely az adott politikai csoport számára kedvező volt. Árnyalt értékelésében a professor úr megfogalmazta, hogy „*A fejlett tőkés országok haladó eszméi, amennyiben nem feleltek meg a magyarországi társadalmi létnek, nem segítették elő a fejlődést... Ezzel szemben a fejlett tőkés országokban már reakciónak számító eszmék, amelyek ott már túlhaladott létet tükröztek, hazánkban a haladás irányába estek, ha híven tükrözték a hazai fejletlen termelési viszonyokat.*” [Mátyás 1963: 256] *Kossuth* például a liberális elveknek a terményeiket külföldre szállító földesurak érdekében történő felhasználásával szemben, az akkor már túlhaladott merkantilista nézetek híve volt. Ahogyan Mátyás Antal könyvében olvashatjuk, azt hangoztatta, hogy „*Olyan státuszgazdasági teoria, vagyis inkább tudomány nincs és nem is lehet, amelynek gyakorlati alkalmazása a Themse és a Ganges partjain, a Tiszánál, úgy, mint a Rajnánál egyaránt hasznos volna.*” [Idézi Mátyás 1963: 257.] A főnemesek érdekeit képviselő közgazdasági szakírók számára például a szabad kereskedelem fontos volt ugyan, de ennek szögesen ellentmondóan az ipar és a polgárság fejlődését már a legkevésbé sem tartották üdvösnek. Nem átalították még *Engels* *Frigyesnek A munkásosztály helyzete Angliában* című művét is segítségül hívni, hogy a kibontakozó kapitalizmus ellen érveket keressenek. Az akkor a haladás hívének számító *Lukács Mór* így érvelt ellenük: „*Nyomorú orvosok, akik a szegénységet szolgálással akarják gyógyítani, az éhezőknek kenyérrel együtt rabságot és bilincset adni... nyomorúság elég volt az általuk magasztalt korban is, azon körülményeket pedig, melyek azt akkor némileg enyhítették... a régi intézményekkel együtt... vissza nem búvölhetni. Másrésztől a tőkélyesedett gyártási módszereket visszave-*

zetni a kézművek eredeti durvaságára, megsemmisíteni a tudomány és a mechanika legszebb találmányait, vandalus terv, s kivihetőségét hinni gyermeki ábránd” [Idézi Mátyás 1963: 260]

Mátyás Antalnak a hazai közgazdaságtanon belüli áramlatok harcát elemző interpretálásában tehát már akkor megjelent *három fontos gondolat*, amely több későbbi munkáján is végigvonul. Az első, amelyet az évtizedekkel későbbi cikkében [Mátyás 1996] bemutatott új intézményi közgazdászok úgy fogalmaznak meg, hogy „institutions matter”. Másodszer az, hogy a túlhaladott intézményeket semmilyen módon nem lehet „visszabüvílni”. Harmadszor az a gondolat is kiemelést érdemel a fenti Lukács idézetből, hogy a tudomány és a technológia kerekét nem lehet visszafelé forgatni, és a tudománynak kiemelkedő szerepe van a nemzetek fejlődésében. Pedig ki beszélt akkor még tudásgazdaságról vagy globális innovációs versenyről!

Mátyás Antal folyamatosan bővítette a közgazdaságtan legfontosabb irányzatairól szóló anyagát, nagy összefoglaló művei előtt folyóiratokban jelentette meg eredményeit. Publikált az 1954-ben újrainduló *Közgazdasági Szemle* első számában, s a nyugati közgazdasági művek magyar kiadásaihoz szinte kivétel nélkül az ő tollából születtek értő-elemző bevezetések a hetvenes, nyolcvanas években: *Tinbergen* művétől *Samuelson* 1974-ben kiadott *Közgazdaságtanáig*. Akár a máltai templom építői, a tudós szorgalmasan faragta és hordta a köveket, mígnem a nagy, alapkönyvnek számító művek összeálltak. Ezek rendszerint több kiadást is megértek, és a kiadások folyamatosan tökéletesedtek. 1973-as könyve például lényegesen kibővült és szerkezetében is változott az 1963-ashoz képest, elmaradtak a nagy klasszikusok, *Smith* és *Ricardo*, valamint a magyar anyag is kikerült belőle. A címváltoztatással is jelezte a szerző, hogy *a modern polgári közgazdaságtanra* koncentrálna, a XIX. század hetvenes éveitől kezdődő marginális forradalomra, illetve a keynesi fordulatra. Az Aula Kiadónál 1993-ban megjelent könyve már jelző nélkül tartalmazta a modern közgazdaságtant a címében.

Mátyás Antalnak a modern közgazdaságtan átfogó bemutatásában végzett munkájából nehéz lenne az önkényesség veszélye nélkül bármely szerzőt vagy irányzatot kiemelni, ehelyett inkább elemzésének néhány olyan általános vonására térek ki, amelyek többé-kevésbé minden művét jellemzik.

A *lényeglátás* az a tulajdonság, amely talán a leginkább rányomja bélyegét könyveire éppúgy, mint a cikkeire. A sokszor bonyolultan kifejtett, nagy apparátussal alátámasztott elméleteket úgy adja elő műveiben, hogy nem vész el a részletekben, a lényegre irányítja olvasói figyelmét. Egyszerűen és tisztán magyarázza el a művek és irányzatok legfontosabb állításait, ismerteti meg az olvasót sajátos terminológiájukkal. Ez utóbbi különösen értékes, mert a nemzetközi közgazdaságtan standard fogalomtára nélkül a magyar közgazdászok talán még ma is vitaképtelenek lennének nyugati kollégáikkal. A mai közgazdasági nyelv kialakításában Mátyás Antalnak ezen túlmenően is elvülhetetlen érdemei vannak. A legtöbb magyar közgazdász a rendszerváltás előtt az ő könyveiben találkozott először olyan fogalmakkal, mint a *burkológörbe*, a *puhatolózási módszer* (tâtonement) vagy a *cselekvés révén történő tanulás* (learning by doing). Pályatársainak többsége sajnos ma már restebb a magyar közgazdasági nyelv fejlesztésében, s szerkesztőként annak idején közelharcot kellett vívnom sok szerzővel, hogy magyarul is adja meg a cikkében szereplő angol kifejezéseket.

A lényeglátást az a mód is igazolja, ahogyan Mátyás Antal *az egyes elméleteket elhelyezi a korban*, amelyben születtek, kiemelve a bonyolult viszonyok szövedékéből a leglényegesebbeket. 1993-as könyvének első lapjain például bemutatja, hogy miként változott a klasszikus közgazdászok hosszú távú, dinamikus és az intézményekre is koncentráló szemlélete a marginális forradalommal rövid távú – az intézményi teret a piacra szűkítő – megközelítéssé. A fordulatot azzal magyarázta, hogy a XIX. század hetvenes éveire a kapitalizmus már megszilárdult. *„Már nem a termelőerők fejlődése előtt álló régi intézményi akadályok elhárítása a fő történelmi feladat... Olyan elméletekre volt szükség, amelyek útmutatást adtak a rendelkezésre álló eszközök optimális felhasználására.”* [Mátyás 1993: 5] A közgazdasági iskolák nála általában sem a levegőben lógnak, tételeik nem valamiféle elvont racionalitást tükröznek, hanem mélyen be vannak ágyazva az adott kor társadalmi viszonyába, a korparancsnak engedelmessé válnak. Napjaink számára is van Mátyás Antal előbb idézett sorainak üzenete. Más a közgazdaságtani kutatások fókuszja nyugodt, megszilárdult, „beállt” rendszerekben, mint a korszakos változások, a régi intézmények recsegése-ropogása közepette, a technológia és az intézményi berendezkedés közötti meg nem felelés időszakában. Frappánsan fogalmazta ezt meg *Eötvös József*, ugyan nem elsősorban a közgazdászokra vonatkoztatva, de rájuk is vonatkozóan: *„Kit nem hevít korának érzeménye / Szakítsa ketté lantja húrjait.”* [Eötvös 1846: 9. versszak]

A *kritikai szellem* Mátyás Antal könyveinek, írásainak második fontos jellemzője. Ez első pillantásra természetesnek tűnhet, hiszen az elmélettörténet nem lehet egyszerű leírás, a különféle iskolák bemutatása, értékelni, kritikálni is kell a különböző szerzőket és irányzatokat. Ha tetszik, a kritikus közelítés *foglalkozási attribútumként* is felfogható az elmélettörténészek körében. Ha azonban szélesebb perspektívába helyezük Mátyás Antalnak ezt az attitűdjét, akkor rájöhetünk, a kritikai szellem, amely minden tudományosság alfája és ómegája, korántsem magától értetődő a közgazdászok körében. Sokkal gyakrabban találkozhatunk az új és divatos elméletek kritikátlan átvételével, „szentírásaként” kezelésével, mint az ellenkező megközelítéssel, azaz azzal, hogy a szóban forgó elméleteket a logika vagy a tények próbakövére tennék. Magyarországon a vita nagyon gyengén pislákol, különösen a magas elméletben. Gazdaságpolitikai viták aktuális kérdésekről talán még vannak, az elméleti cikkekben azonban szinte bármit le lehet írni anélkül, hogy az értékelést, kritikát váltana ki. Mátyás Antal ezzel szemben egyes áramlatok esetében külön címszó: „Kritikai megjegyzések” vagy „Bírálat” cím alatt elemzi az adott közgazdász vagy iskola állításának kritikus, támadható pontjait, más művekben vagy fejezetekben a kommentárjait beleszövi a szövegbe, de a bírálat sohasem marad el. Ahogyan *Szentes Tamás* Mátyás Antal tanszékvezetői kinevezésének 40. évfordulójára született tanulmányában megfogalmazza: *„...kritikai elmélettörténete nemcsak a modern közgazdaságtan elméleti tételeinek és módszereinek gazdag tárházába kalauzol el, hanem egyszersmind azt is megvilágítja, hogy soha nem léteznek tökéletes, egyszer s mindenkorra és mindenhol érvényes, lezárható igazságokat tartalmazó elméletek, hogy kivétel nélkül minden elmélet csak a valóság egy részét, a jelenségek és összefüggések egy-egy kiemelt oldalát képes (jól-rosszul) megvilágítani... de éppen ezért az egymásnak ellentmondó, és a problémáikkal egymást segítő elméletek egymás kiegészítői.”* [Szentes 1993: 12]

A kritikai attitűd azonban féloldalas lenne, ha nem kapcsolódna össze a saját művek állandó felülvizsgálatával, tökéletesítésével. Nos, Mátyás Antalra éppen ez az állandó önkorrekció, tökéletesítés jellemző. Ez következik a professzor úr perfekcionizmusából is. Aki nyomon követte műveinek a folyamatát, az előtt teljesen világosan kibontakozik ez a tökéletesedési folyamat. Ez nemcsak a korábbi fejezetek korrekciójában jelenik meg, hanem az újonnan színre lépett iskolák beemelésében is. Már 1993-as könyvében is megjelenik például az „újabb új mikroökonómia”, ami a nagy váltás jele – ahogyan *Meir Kohn* [2004] nevezi cikkében az ún. *értékalapú* (value paradigm), azaz a neoklasszikus, az egyensúlyra koncentráló, és a *cserealapú* közgazdaságtan (exchange paradigm) között. Ez utóbbi – szemben a neoklasszikus áramlattal – alulról építkezik, és a gazdasági szereplők közötti tranzakciók problematikáját állítja fókuszba. Mátyás Antal az elsők között volt a hazai közgazdászok között, aki a tranzakciókra koncentráló *új institucionalista iskolára* felhívta a figyelmet [Mátyás 1996]. Ezt a perfekcionizmust értékelték a külföldi kiadók is, amikor terjedelmes műveit lefordították, és kiadták a többi között Kínában és Angliában is a nagynevű MacMillan Kiadónál [Mátyás 1985]. Monográfiái francia, orosz, német, görög és cseh nyelven is megjelentek, de az angol fordításnak köszönhetően szerte a világon olvashatják, olvassák és tanítják is őket.

Nagyra értékeli tudományos teljesítményét a művek megjelenésekor írt recenziók szerzői is. Szinte magasztaló mondatokat olvashatunk tőlük a professzor úr könyvéről. Ilyen értékeléseket például: „*Keynes általános elméletéről szóló fejezetek pompásak. A legcsillogóbb valamennyi ékkő között a Keynes pénz és kamatelméletéről szóló fejezet.*” [Canterbery 1981: 481]. Nem minden recenzió volt azonban ilyen sima útja. Amikor a könyve megjelent, egy akkori tanszéki kollégánk, Meyer Dietmar írt egy könyvismertetést a *Wirtschaftswissenschaft* című, NDK-ban kiadott lapba. Jelezte azonban ezzel kapcsolatos kételyeit is a professzor úrnak. Nehéz volt ugyanis elképzelni, hogy a nem éppen tudományos liberalizmusáról ismert NDK-ban pozitív recenzió jelenhet meg olyan kötetéről, amelyben a szerző a „polgári” közgazdaságtan eredményeit nem egy az egyben elítéli, hanem részben legalábbis elismeri. Mátyás Antal azonban könnyedén lesöpörte az aggályoskodást azzal, hogy *Herbert Meißner* akadémikus professzor neki jó barátja, és megígérte, hogy az ismertetés meg fog jelenni. Pár nap múlva a könyvismertetés szerzője az NDK-ba utazott, így onnan tájékoztatta a professzort. Amikor érdeklődött a recenzió sorsáról, a nagy hatalmú ideológus, Meißner durván elutasította. A cikk nem fog megjelenni, ezt felejtse el, mert az NDK-ban a polgári közgazdaságtant magasztaló írásoknak nincs helye! Mellékesen megkérdezte, hogy van-e esetleg még példánya a szerzőnek a recenzióból. Kollégánk nem nagyon értette, hogy miért érdeklődik Meißner egy elutasított cikk példánya iránt, amikor azt már korábban megkapta. A kérdés jelentőségét akkor értette meg igazán, amikor néhány nap múlva a berlini repülőtéren kiutazásra jelentkezett. Ekkor ugyanis négy város vette körül, akik a szokásosnál lényegesen alaposabb motozásnak vetették alá. Tapogatásuknak abban a pillanatban lett vége, amikor a kéziratot megtalálták.

A svájci Kyklosnál természetesen már nem voltak ilyen akadályok, és a többi nyugati recenzióhoz hasonlóan szerzője elismerő véleményt fogalmazott meg Mátyás Antal frissen megjelent kötetéről „*szerencsésnek mondvá egyetemünk hallgatóit, amiért ilyen jól informált és szellemileg agilis kalauzzal rendelkeznek a modern*

közgazdasági gondolat labirintusában” [idézi Szentés 1993: 11]. Ez az értékelés azonban már átvezet bennünket a Mátyás Antal tanári habitusáról szóló gondolatokhoz, csakúgy, mint a korábban említett perfekcionizmusa, amely tanári mivoltában is az egyik leglényegesebb jellemzője.

MÁTYÁS ANTAL A TANÁR, AZ ELMÉLETTÖRTÉNET TANSZÉK MEGALAPÍTÓJA

Ahogy a saját munkájában is magasra tette a mércét, úgy tanítványaival szemben sem ismert kompromisszumot a követelményeket illetően. Elképzelhetetlen lett volna vele jegyekről alkudozni, vagy akár előadásai helyett a „Gellért tanszékre” járni élményekért. Azokban a hősi időkben, amikor a diákja voltam, az előadások látogatása kötelező volt. Mátyás Antalnak azonban nem kellett katalógus ahhoz, hogy a több száz főt számláló évfolyamból csalhatatlanul kiszűrje a renitenseket, akik hiányoztak az előző előadásról. Az ilyen kilengést azután nem hagyta szó nélkül.

Nemcsak a saját élményeimre hagyatkozom, sok tanítványával beszéltem a különböző évjáratokból, és általános volt a vélemény, amelyet az egyik szerkesztő kollégám, *Becsky Róbert* így fogalmazott meg: „Szigorú, megközelíthetetlen professzorként ismertem meg, féltünk a tárgytól, de érdekesnek is tartottuk, eltérően a szocpégétől, volt hite a dolognak.” Egy másik tanítványa, *Blahó András*, jelenleg egyetemünk professzora így emlékszik rá: „Ami nekem azonnal – s mindig – eszembe jut: az elméleti igényesség és következetesség. Az első előadás nagy élménye volt *Mandeville Méhek meséje* című művére történő hivatkozás. Az itt ülők valószínűleg ismerik Mandeville kis remekét, de a hatvanas, hetvenes évek diákjai számára, akikbe egy sokkal egyszerűbb világlátást próbáltak besulykolni az órák többségén, nagy élmény volt a magánbűnök és közhasznok kölcsönös feltételezettségéről hallani, élvezni Mandeville századok múlva is aktuális sorait:

A királyt hűn szolgálta, de
csalta minden minisztere.
Kis nyugdíjból, nagy lábon éltek,
és még becsületről beszéltek,
arra mit álnok csel terem,
azt mondták: mellékjövedelem.”
[Mandeville 1996]

A másik benyomás, amelyet az említett egyetemi kolléga Mátyás Antal oktatói habitusával kapcsolatban kiemelt: a közgazdasági logika történetiségének tisztelete, a valóban dialektikus írói és tanári módszer (tankönyve kitűnő példa erre). „Még hatalmas nevek – például Keynes – esetében is sorra vette az elméletével szemben megfogalmazott érveket, azokat kritikai elemzés alapján építette be további fejtegetéseibe. Nem volt elfogult elméleti irányzatokkal – no jó, nekünk, diákoknak úgy tűnt, hogy *Joan Robinson* (Keynes munkatársa) ebben kivétel – de ez csak amolyan érzés volt.” (A tisztelet azonban, mint kiderült, nem volt egyoldalú. Mátyás Antal munkáját Joan Robinson – akivel az említett kolléga 1974-ben Sussexben fél évig együtt dolgozott – igen nagyra tartotta.)

Mátyás Antal vérbeli tanár volt, aki lelkesedett a tárgyért, amit tanított, azonosult vele, ha amerikaiak lennének akár *Mr. Elméletörténetnek* is nevezhetnénk. Ahogy egy évszázadokkal előtte élt nagy tanító, *Pázmány Péter tartotta*, lelkesedés nélkül a tanítványokat sem lehet lelkesíteni. „*Némelyek szépen és sokat szólnak, de fel nem gerjesztenek, mert magok nem égneek. [...] Bezzeg Keresztelő János magában égett, és azért fényeskedett egyebeknek.*” [Pázmány 2013]. Az azonosulás a tárggyal és a lelkesedés, amelyet előadásain, sőt még a vizsgák alkalmával is tapasztalhattunk, nem mondott ellent a szigorú logikának, az objektivitásnak, amelyet nemcsak mi, a diákjai érzékelünk, hanem például egy kanadai tudományos lap recenzense is, amikor így írt könyvéről: „*A könyv kétségkívül egyike a tárgyra vonatkozó leg-átfogóbb és legobjektívebb könyveknek, páratlan a mélységében és talán a terjedelmében*” [Emory Law Journal, Atlanta, USA, lásd Mátyás 1993 borítóján]. Mátyás Antal élményt nyújtott a diákoknak, de nem elsősorban a közgazdaságtan nagy alakjairól szóló színes történetekkel, hanem mondanivalója tartalmával. Nyilvánvalóan osztozott a már idézett Pázmány Péter véleményében, miszerint „*Az okos embernek nem a hímes szók, hanem az erős valóságok tetszenek. A szép orcának kendőzés nem kell. Az isteni tudomány felsége cifra szók nélkül, maga szépségével kelleti magát.*” [Pázmány 2013].

Szót kell még ejtenem a professzor úr vizsgáztatási stílusáról. Mátyás Antal nem fejezte be az előadás-sorozatot december vagy május közepén, hanem a vizsgákon is folytatta a tanítást. Egy tanítványa, *Karsai Gábor*, aki most az egyik vezető gazdaságtudományi intézet vezérigazgató-helyettese, elmondta például, hogy miként vezette rá a vizsgán Mátyás Antal olyan összefüggésekre, amiről a vizsga előtt egyáltalán nem tudott, és miként örült vele együtt, amikor a diák ezekre rájött. Ez egyáltalán nem volt egyedi eset, hasonló történetről többen számoltak be. *Szókratészről* jegyezték fel, hogy nemhiába volt egy bába fia, úgy segítette világra a barátainak gondolatait, hogy azok a sajátjukként lehettek büszkéek rá. Valami hasonló történt a Mátyás Antal által tartott vizsgákon is. A diákok, akiket rávezetett az összefüggésekre, saját felfedezésükként örülhettek neki, de velük örült a professzor is.

Augusztinovics Mária szokta úgy emlegetni a legkedvesebb, legtehetségesebb diákjait, hogy *csillogó szeműek*. De ahhoz, hogy egy diák az érdektelenségről a csillogó szemre váltsón át, a tanár szemének is csillognia kell! Ez volt számomra a legfontosabb, amit – mint későbbi tanár kollégája – Mátyás Antaltól megtanulhattam.

A méltatás elején azt ígértem, hogy Mátyás Antaltól nemcsak mint elméletörténetésről és tanárról szólok, hanem mint emberről is. Itt azonban úgy gondolom befejezhetem a születésnap melletti méltatást, mert *elejétől végéig Mátyás Antaltól, az emberről beszéltem.*

SZABÓ KATALIN

IRODALOM

Canterbery, E. R. (1981): History of Modern Non-Marxian Economics: From Marginalist Revolution through the Keynesian Revolution to Contemporary Monetarist Counter- Revolution by Antal Mátyás. *The Journal of Economic History* 41(2): 480–482.

- Eötvös, J. (1846): *Én is szeretném*. <http://mek.oszk.hu/05700/05708/html/> (lekérdezve 2014.01.16.)
- Kohn, M. (2004). Value and Exchange. *Cato Journal* 24(3): 303–339.
- Mandeville, B. (1996): *A méhek meséje*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Mátyás A. (1963): *A polgári közgazdaságtan története*. Budapest: Közgazdasági és Jogi könyvkiadó.
- Mátyás A. (1973): *A modern polgári közgazdaságtan története*. Budapest: Közgazdasági és Jogi könyvkiadó.
- Mátyás, A. (1985): *History of Modern Non-Marxian Economics: From Marginalist Revolution through the Keynesian Revolution to Contemporary Monetarist Counter-revolution*. London: Macmillan.
- Mátyás A. (1993): *A modern polgári közgazdaságtan története*. Budapest: Aula Kiadó.
- Mátyás A. (1996): A hagyományos közgazdaságtan bírálata és kutatási körének kiszélesítése az új intézményi iskola képviselői részéről. *Közgazdasági Szemle* 43(7–8): 714–728.
- Mátyás A. (2008): Pályám emlékezete. A Budapesti Műszaki Egyetemen díszdoktorrá avatása alkalmából tartott beszéd. *Köz-Gazdaság* 3(1): 35–37.
- Pázmány P. (2013): *A keresztény prédikátorok oktatása; A keresztény prédikátorokhoz intés*. <http://mek.oszk.hu/06200/06223/html/pazmany0177/pazmany0177.html>, (lekérdezve 2014.01.16.)
- Simai M. (2000): Gondolatok Mátyás Antal A modern közgazdaságtan története című könyvéről. *Közgazdasági Szemle* 47: 741–745.
- Szentes T. (1993): Mátyás Antal. In: Halász G.–Mihalik I. (1994): *Ünnepi dolgozatok Mátyás Antal tanszékvezetői kinevezésének 40. évfordulójára*. Budapest: Aula Kiadó, pp. 7–14.
- Twain, M. (1998): *Pudding fejű Wilson*. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó.

KÖZÉPISKOLÁS VERSENY A 2014. ÉVI KARI NAPOK KERETÉBEN

A VERSENYBEN RÉSZT VEVŐ CSAPATOK SZÁMA

ÉVFOLYAMOK SZERINT

9. évfolyamos	6
10. évfolyamos	18
11. évfolyamos	86
12. évfolyamos	54
13. évfolyamos	16
14. évfolyamos	2
12-13. évfolyamos	1
11-12. évfolyamos	3
10-11. évfolyamos	1

ISKOLATÍPUS SZERINT

Gimnáziumi tanuló	24
Gazdasági szakközépiskola tanulója	143
Más szakközépiskola tanulója	20

VÁROSOK SZERINT

Baja	6	Mezőtúr	2
Budapest	66	Miskolc	1
Cegléd	6	Nyíregyháza	12
Debrecen	5	Orosháza	2
Eger	3	Paks	2
Esztergom	1	Pusztaszabolcs	1
Fehérgyarmat	2	Salgótarján	2
Győr	18	Székesfehérvár	7
Gyula	1	Szekszárd	3
Jászberény	1	Szentes	10
Kalocsa	1	Szigetvár	6
Kecskemét	9	Szolnok	1
Keszthely	2	Szombathely	3
Kiskőrös	1	Vác	8
Kistelek	1	Várpalota	1
Kisújszállás	2	Zalaegerszeg	1